

Steven E. Turley
FRANCISCAN SPIRITUALITY AND MISSION IN NEW SPAIN, 1524-1599
Conflict Beneath the Sycamore Tree (Luke 19:1-10).
Farnam: Ashgate, 2014, 202 sid.

Franciskanernas mission i 1500-talets Mexiko är ämnet för Steven E. Turleys bok. Mexiko är det mest kända området i det spanska kolonialvärldet. Tiden är den bäst utforskade i den koloniala kyrkohistorien och franciskanernas missionsarbete har behandlats av många. Innan jag började läsa boken undrade jag därför om det verkligen är möjligt att skriva något radikalt nytt. Hade författaren hittat nytt källmaterial eller använde han sig av nya perspektiv på välkända dokument?

Turley inriktar sig på relationen mellan mission och franciskansk spiritualitet, närmare bestämt missionärernas problem med att kombinera ett kontemplativt och apostoliskt religiöst liv. I boken förenar han en kronologisk och tematisk disposition. Först ger han en bakgrund till franciskanernas historia i Spanien. Därefter följer fem kapitel som för läsaren från den spanska erövringen av Mexiko på 1520-talet fram till slutet av århundrandet. Avslutningsvis reflekterar han kring hur missionsarbetet påverkade franciskanerna i Spanien.

Under slutet av 1400-talet genomgick katolska kyrkan i Spanien en reformation, som inte minst inriktade sig på de religiösa ordnarna. Ledordet var observans. Delar av franciskanerna tolkade ordensregeln strängare och betonade fattigdomsidealet. Juan de Pueblas oskodda franciskaner hade asketiska ideal och överlevde genom att tigga. De blev kringvandrande predikanter, men det eremitiska livet lockade. Reformerna innebar också en starkare betoning av kontemplativ bön (*recolección*) för att ytterst nå enheten med Gud. Observansen blev den ledande positionen 1517 och några år senare invaderade spanjorerna Mexiko – Nya Spanien.

En av Juan de Pueblas lärjungar, Francisco Quiñones, blev den som sände ut den första gruppen franciskaner till Mexiko. Han hade själv velat följa med, men fick istället en ledande ställning i Spanien. År 1523 skrev han ett dokument, *Obediencia e instrucción*, som skulle fungera som vägledning för bröderna i den Nya världen. Där kom frågan om relationen mellan kontemplation och mission upp. I detta sammanhang behandlade Quiñones historien

om Sakaios i Luk. 19:1-10, som också Turley nämner i bokens undertitel. Franciskanerna skulle stiga ner från det kontemplativa sykomorträdet och bli apostlar för en tid. Givet omständigheterna var detta ett överlägset val. Efter ett tag skulle de kunna klättra upp igen och lämna missionsfältet.

Takten i det franciskanska missionsarbetet var uppskruvad. Även om en del missionärer fick goda kunskaper nahuatl, aztekernas språk, var många synnerligen dåligt föreberedda. Massdop utan föregående trosundervisning var vanligt. Befolkningen uppgick till åtskilliga miljoner och franciskanerna var få, under 1500-talet aldrig fler än 400, av vilka många verkade i städerna. Augustiner, dominkaner och stiftspräster kom dock snart att få en betydande roll i missionsverksamheten. Turley betonar att många av franciskanerna redan under 1530- och 1540-talet ville återvända till ett mer kontemplativt liv, i ensamhet och tystnad.

Tiden från mitten av 1500-talet präglades av ständiga konflikter mellan franciskanerna och de mexikanska ärkebiskoparna. Ärkebiskop Alonso de Montúfar (1554-1572) menade att franciskanerna skulle lämna missionen och just ägna sig åt det tillbakadragna livet och lämna plats för stiftspräster, direkt underställda honom. Franciskanerna hade påvliga privilegier att verka utan biskoplig inblandning, men ärkebiskopen menade att de endast gällde under en begränsad tidsperiod. Därefter skulle kyrkan få en mogen stifts- och församlingsstruktur och domineras av sekularpräster. Han ansåg att franciskanerna var för få, att de skötte arbetet dåligt, var undermåligt utbildade och styrde som småpåvar, men franciskanerna fortsatte ändå att dominera missionsverksamheten bland indianerna i centrala Mexiko. Samtidigt var det svårt att få nya franciskanska rekryter att åka till Mexiko.

Konflikterna fortsatte under Pedro Moya de Contreras' tid som ärkebiskop (1574-1591). Han började på allvar implementera Tridentkonciliets beslut och försökte ställa de apostoliska franciskanerna under biskoplig jurisdiktion. Biskopen skulle ha rätt att undersöka deras kunskaper innan de sändes till en missionsförsamling. Han skulle ha rätten att installera dem och för att flytta behövde de hans tillåtelse. Biskoparna skulle också ha möjlighet att visitera deras församlingar och föra fram kritik av arbetet. Tiden präglades dels av franciskanernas vilja att stanna kvar i missionsförsamlingarna och deras kritik av biskoparnas position, dels av en vilja att leva ett kontemplativt liv och i städerna fanns möjlighet att göra just det. De

urbana klostren blev därför stora. Bilden av franciskanernas Mexikokommission är därför mångfacetterad.

Boken är såvitt jag vet den första monografiska skildringen av förhållandet mellan de kontemplativa och apostoliska idealen, applicerade på den mexikanska kolonialmissionen. Författaren belyser hur franciskaner drogs till ett mer eremitiskt liv och att biskoparna också ville att de skulle inta den positionen. Turley menar att de i allmänhet inte var helhjärtat intresserade av evangelisationen. Samtidigt försvarade de sin position i missionsförsamlingarna. Genom sitt ifrågasättande av den sedvanliga bilden av franciskanerna som speciellt lämpade missionärer är boken intressant.

Min allvarligaste invändning rör författarens val av källor och litteratur för att utforska ämnet och därigenom slutsatsernas tyngd. Urvalet av såväl källmaterial som litteratur är mycket begränsat. Turleys huvudkälla är Gerónimo de Mendieta's krönika över den mexikanska franciskanprovinsen (1596). Den är ytterst relevant i sammanhanget men också mycket utforskad. Andra krönikor skulle ha kunnat komplettera bilden. Större delen av det övriga materialet utgörs av dokument i tryckta källsamlingar. Eftersom dessa texter är lättillgängliga har de sedan länge använts av forskare. Flera arkivinstitutioner nämns i referenslistan, men det framstår inte som om författaren arbetat speciellt systematiskt med opublicerat material. Referenserna till otryckta källor är i varje fall få.

Det finns också ett annat problem med källanvändandet. I texten inkluderar författaren många och långa blockcitat och när dessa i den löpande texten anges såväl på originalets spanska eller latin, som i engelsk översättning blir de inte sällan en halvsida och ibland en eller till och med två sidor. Att både originaltext och översättning finns med är utmärkt, men att i betydligt större utsträckning referera materialet hade varit önskvärt. Läsningen blir uppstyckad av alla dessa citat och analysen för kortfattad.

Eftersom den tidiga franciskanska missionen i Mexiko är synnerligen väl utforskad finns det en stabil vetenskaplig grund att bygga på. Det är därför anmärkningsvärt hur lite av den tidigare forskningen som Turley förhåller sig. Inte heller här framstår arbetet som speciellt systematiskt. Han nämner inte ens Robert Ricards klassiker om tiggarordnarnas verksamhet i Mexiko. Boken, som utkom redan 1933, har utmanats och kritiserats av senare forskare för bristande förståelse för konversionsprocessen, men i Turleys missionärscentrade studie borde

den ha haft en given plats, liksom den uppsjö av studier av pionjärmissionen som getts ut under de senaste decennierna. Inget av den nyare forskningen om de komplicerade relationerna mellan nahua-indianer och missionärer finns med. Turley skriver mycket om de intensiva konflikterna mellan missionsordnarna och de lokala biskoparna. När det gäller den förste biskopen av Mexiko, Zumárraga, hänvisar författaren i princip endast till García Icazbalcetas biografi från 1880-talet. Den är en i många stycken imponerande källkritisk studie som står sig, men Turley visar inte att han tagit del av nyare studier. Rörande efterträdaren, Alonso de Montúfar, finns överhuvudtaget inga referenser till tidigare forskning och här råkar det enda omfattade verket vara recensentens doktorsavhandling, som inte minst är inriktad på de inomkyrkliga konflikterna.

Sammanfattningsvis menar jag att Steven E. Turleys ansats är intressant och relevant, men enligt min uppfattning hade det inte behövts en hel bok för att etablera de grundtankar han för fram. Jag skulle hellre ha velat se en studie med betydligt större källmaterial, som i mycket högre grad bygger vidare på tidigare forskning. Frågan är då vem boken är avsedd för. För specialister bidrar den, som sagt, inte med så mycket nytt och den mer allmänt intresserade hittar andra, betydligt mer fullständiga, introduktioner till tidig mexikansk kyrkohistoria, som dessutom inte betingar ett pris på över tusen kronor.

MAGNUS LUNDBERG